

Artikkelit

KAN SAMHÄLLSVETENSKAP BARA BEDRIVAS PÅ ETT SÄTT?*

Ralf Helenius

ABSTRACT

Is There Only One Way of Making Political Science?

Finnish political scientists in the main have too much seemed to accept the leading Galilean and positivist stream in methodology without severely objecting it. A considerable part of the article is devoted to a criticism of traits in the Galilean approach to science as compared with the Aristotelian and critical-hermeneutical approach. A lot of problems, perhaps most of those which consider »real» political or human matters may be better tackled by the last mentioned way of making science. — It is not the author's aim to plea for one particular approach *instead* of the dominant one. There should, however, be a continuous debate on methodology and epistemology in order to make even other approaches than the Galilean one accepted among scholars in the field. And there should also be much more systematic training of students. This should not only include techniques but also general aspects of methodological inquiry.

Vad vetenskap betyder, vad den skall ägna sig åt och hur man bör bedriva vetenskap är frågor, som en längre tid ställdes på sidan om diskussionen. Kanske hade man tänkt att vetenskapsutövarens roll inte skiljer sig nämnvärt från andra samhällseliga roller; medborgaren får ju fritt välja parti, producenten väljer sida enligt sitt förhållande till produktionen, andra yrkesmänniskor hoppas kunna ägna sig åt sådant som de har fallenhet för, och göra detta på sätt som lämpar sig för deras lynne och läggning.

Den aldrig sinande vetenskapliga kritiken har under de senaste åren i en allt vidare omfattning börjat vända udden mot sig själv. Hur står det till med vetenskapen? frågar man sig. När det gäller samhällsforskning har man börjat undra om denna blott kan idkas på ett och samma sätt:

»Börja med induktion på basen av direkta eller indirekta sinnesförmimmelser, utveckla en teori, sök verifiera eller falsifiera denna med hjälp av empiri, var skoningslöst kritisk mot diskrepansen mellan förväntningar och empirins avkastning, sök göra djärva gissningar för att med stöd av empiri förkasta misslyckade delpåståenden i en förklaring (teori), ändra hela teorin när den inte längre förutsäger fakta och inte är testbar, utveckla vetenskapen gradvis eller språngvis,

---

* Virkaanastujaisluento Svenska handelshögskolanin valtio-opin (ekonomisk politiologi) professorin virkaan 5. 5. 1978.

slå vakt om dess kontinuitet, arbeta för egen del vidare mot samhällsvetenskapernas »grand theory», den enda och rätta teori som — även om den ännu är halvfärdig — skall vägleda Dig och det vetenskapliga kollektivet framåt i kraft av sin enande heuristiska styrka, mot en aldrig sinande hypotetico-deduktiv tillämpning med nya gissningar, empiriska prövningar och nya korrigeringar av Teorin och dess beståndsdelar».

Detta är en karikatyr av positivismen i den form den utlärs i de samhällsvetenskapliga kursböckerna. Utan att definitivt taga ställning till om detta sätt att bedriva vetenskap är bättre eller sämre än något annat kan vi fråga oss varför det måste utläras som den enda och *egentliga* vetenskapliga metoden. Etablissemangen tycks ha tagit hand om den positivistiska vetenskapsuppfattningen och upphöjt den till något av en myt som man inte *kan* ifrågasätta.

Ändå ser man annorlunda på vetenskapen inom den aristoteliskt grundade, kritiska orienteringen. Vetenskapen behöver inte alltid vara så lineär och kumulativ, så rationell, objektiv, neutral, principfast och formalistisk som den empirisk-analytiska orienteringens anhängare vanligen föreställer sig.

Tesen i detta inlägg är att ingen vetenskapsuppfattning, inte ens den som vid första påseende förefaller vara mest rationell och minst spekulativ, får gälla som enda väg till kunskap om människa, natur och samhälle. Den metodologiska monismen kunde gott och väl ersättas med en metodologisk pluralism och ett öppnare klimat: »låt de hundra blommorna blomma!»

Efter en blick på debattläget anförts synpunkter gällande främst sådana inslag i den empirisk-analytiska socialvetenskapliga orienteringen, som utsatts för kontinuerlig kritik från det motsatta lägreets sida. Slutligen antyds möjligheter att lotsa samhällsvetenskaperna ur metodkrisen.

1. Debattläget

Samhällsvetenskaperna har egentligen uppstått ur ett vidare sammanhang: ur spekulationer och filosofier om vad som är »rätt» eller »bäst» för individ och samhälle. Sättet att gå tillväga för att skapa ett rationellt, rättvist och gott samhälle har ju huvudsakligen fastslagits. De stora metodologier, som vägleder samhällsvetenskaperna — positivismen, marxismen, den kritiska teorin och den historiska inriktningen — syntes »färdigdiskuterade» kring sekelskiftet eller något årtionde därefter. Sedan har det mest varit fråga om tillämpning: hur mycket man lägger till av praktiska ingredienser, t.ex. behavioralism, strukturfunktionalism, källkritik, kritisk rationalitet eller kritik av bas och överbyggnad.

På den rena filosofins område har debatten naturligtvis varit fortgående. Samtidigt har den varit tämligen oansenlig inom samhällsvetenskaperna, inte minst politologin: vad man s.a.s. fått »uppifrån», det har man tagit för givet.

I mitten av 1960-talet började det röra på sig. Med början på kontinenten fick vi en debatt om positivismens utgångspunkter och konsekvenser för samhällsforskningen, Denna »Positivismusstreit»¹, som i synnerhet aktualiserades

av Frankfurtskolan med *Max Horkheimer*, *Theodor Adorno* och *Jürgen Habermas* i spetsen, spred sig småningom åt flera håll. Norden, som länge följt den empirisk-analytiska linje som särskilt omhulldats i de anglo-saxiska länderna, har småningom dragits med i diskussionen. I Norge upplevdes en livlig debatt redan i början av 1970-talet. Ansatser till ett filosofiskt uppvaknande kunde vid den tiden också konstateras i Danmark. I Finland har den aristoteliska världsbildens företrädare och positivismens negativa konsekvenser särskilt uppmärksammas inom den skola som de senaste åren uppstått kring *Reijo Wilenius* vid universitetet i Jyväskylä.² Ett motsvarande säte är Göteborgs universitet. Filosofer och enskilda samhällsforskare får tydligen föra en hårdare kamp mot positivismen i Sverige än i andra nordiska länder. *Axel Hägerström* och Uppsala-skolan hade ju inte mycket till övers för hegelianism, marxism och liknande förment »irrationalistiska» vetenskapsuppfattningar.³ Den frihetliga och kritiska orienteringen i motsats till positivismens empirisk-analytiska vetenskapsyn har också vunnit spridning i socialistiska länder. Närmast tänker man då på *Markovic* och den sk. Praxis-gruppen i Jugoslavien samt enskilda filosofer såsom bl.a. *Leszek Kolakowski* i Polen.⁴

Den diskussion jag refererat till, har snarare förts i marginalen mellan filosofi och enskilda samhällsvetenskapliga discipliner än inom de sistnämnda. Men också tecken på att debatten börjar föras ner på de olika disciplinernas nivå, kan skönjas. I Sverige är man i färd med att granska humaniora genom ett stort upplagt projekt om Humanistiska forskningstraditioner.⁵ Finländska humanister och samhällsvetare har nyligen — och snarare i populär än yrkesmässig form — diskuterat världsbildens förändring i vår tid.⁶ Därvid tangerar man centralt frågor av högsta vetenskapliga relevans. Dessa berör tid och rymd, världens uppkomst, det övernaturliga och dess inflytande, varande och ickevarande, förhållandet mellan människa och natur, människan och hennes förhållande till andra människor och faktorer som påverkar samhällsstruktur, statsmakt och historiens gång.⁷ Kritiska tidskrifter i Norden, särskilt Häftnen för kritiska studier, har redan i årtal arbetat för att föra »Positivismusstreit» närmare akademisk praxis. Tidskriften innehåller talrika analyser av kritiska alternativ till positivismen liksom också kritik av den empirisk-analytiska linjen. Och denna tycks man nästan utan undantag förfäktat vid universitet och högskolor, i vetenskapliga facktidskrifter och tjänsteutnämningar.⁸

Bilden av Etablissemangets bristande intresse för metodfrågan har inte precis suddats ut. Undantagen förefaller dock bli alltfler. Till dessa räknar jag också den kritik av den finländska politologins kunskaps- och samhällsuppfattning, som nyligen presenterats i ett arbete av *Kari Palonen* om »Den politologiska forskningens hinder och möjligheter i statskunskapen».⁹ Exemplet kunde gärna följas. Antalet vetenskapspolitiska artiklar i de finländska politologernas facktidskrift under 1970-talet kan räknas på den ena handens fingrar. Och tunga metodologiska arbeten som skulle ha innefattat kritik mot den rådande ideologiska hegemonin, har praktiskt taget inte alls publicerats under det gånna årtiondet.

Den kritik som Palonen framfört väcker måhända andarna till liv. Ett annat nyare arbete som tangerar samma fråga — den politologiska metoden — bör också vara debattväckande. Det är *Pentti Alanens* doktorsavhandling om »Kunskap och demokrati» vid Jyväskylä universitet 1976. På grund av sin väl underbyggda och ofta mycket rättframt formulerade kritik borde detta arbete studeras särskilt omsorgsfullt, inte bara av politologer utan också av sociologer, socialpolitiker, företagsekonomer och personer i andra discipliner, som i princip arbetar med samma metodarsenal som statskunskapen.¹⁰

2. Till kritiken av den empirisk-analytiska socialforskningen

I detta sammanhang ges föga utrymme för en tillfredsställande analys av den empirisk-analytiska och kritiska socialvetenskapens ståndpunkter i metodstriden. Vi får till en början nöja oss med en allmän hänvisning (schemat) till några kunskapsteoretiska frågor. Denna kompletteras med sammanfattande kommentarer till några gemensamma särdrag i positivismens samtida orienteringar, vilka närmast hänför sig till vetenskaplig praxis. Dessa är självfallet inte överens i alla frågor. Riktningens samtida auktoriteter *Karl Popper* och *Imre Lakatos* vill inte ens vidkännas epitetet »positivist». Deras inbördes olika uppfattning, som ofta går under namnet »kritisk rationalism» avviker onekligen på några punkter från vedertagen positivism.¹¹ Främst konstateras att verifikationsstrategin ersatts av en falsifikationsstrategi och en inbyggd systematik för att kritisera teorier, framföra alternativa förklaringar och på basen av empiriska rön korrigerar den ursprungliga teorin. Frågan om under vilka villkor en teori bör korrigeras och eventuellt ersättas av en annan har särskilt markerat skiljelinjen mellan Popper och Lakatos.¹² Den sistnämnde var inte i likhet med Popper utan vidare beredd att helt förkasta en dominerande teori. Lakatos vill ge andrum åt forskaren att eventuellt hålla fast vid den gamla förklaringen och att arbeta vidare med ett forskningsprogram som grundar sig på fler än en teori. Denna förutsätts de facto bygga på samma paradigm i vidare bemärkelse.¹³

Interna skiljelinjer förmår inte enligt kritikerna dölja en fundamental samstämmighet i fråga om den positivistiska metodologins centrala argument.

I det följande granskas särskilt tre uttryck för samstämmighet inom den empirisk-analytiska socialforskningen: snäv problemorientering, praktiskt ohållbar strategi för att öka kunskapen och ideologisk snedvridning och dominans.

2.1. Snäv problemorientering

Positivism anses i läroböcker och även mer sofistikerade källor uttrycka uppfattningen att mänsklig kunskap grundar sig på sinneserfarenheter (empiri) och därpå byggande allmänna generaliseringar (induktion).

Schema: Motpolerna i den samhällsvetenskapliga metoddiskussionen och deras allmänna ståndpunkt i vissa kunskapsteoretiska frågor.

	Empirisk-analytisk orientering	Kritisk orientering
1. Kunskaps-tillväxt	kontinuerlig tillväxt, kombinerad med djärva gissningar i relation till existerande teorier (forskningsprogram)	sökande efter grundläggande lagar för samhällets rörelse
2. Vetenskapens uppgift	skapa en förenande teori med heuristisk styrka, göra människan till herre över naturen; teknologiskt framstegsideal, naturvetenskapligt kunskapsideal	utforma det goda samhället, emancipatoriskt kunskapsideal, lära människan att behärska sin sociala organisation: humanistiskt lyckoideal
3. Upptäckter och legitimering	upptäckts- och legitimeringsprocesserna strikt åtskilda, legitimeringsprocessen central vetenskaplig aktivitet	ingen åtskillnad på upptäckter och legitimering, kontinuerlig, frihetlig kritik av samhälleliga fenomen
4. Teoriernas karaktär	kausala förklaringar, ofta utbyggda till idealmodeller	genetiska (historiska) och finalistiska förklaringar; förståelse (understanding) framom förklaring (explanation)
5. Förhållandet teori-fakta	strikt åtskilda, observationer och observationsspråk neutrala	missstro mot »ren» perception, observationer och observations-språk antas utgå från explicit eller implicit teori, subjekt kan ej åtskiljas från objekt i forskningsprocessen
6. Metoder	principiell induktion, kritisk rationalism, hypotetico-deduktion	kritisk induktivism: oupphörlig kritik av vara (bas) och medvetande (överbyggnad)
7. Verktyg och kunskapskällor	formaliserade fakta (statistik), test och experiment, empirisk prövning p.b.a. sinnesutsagor; hårddata	alternativa analys- och uttrycksformer, äv. enskilda fakta, tolkning av allehanda källor, initierad källkritik, inslag av skapande verksamhet (tänkande!), inlevelse (Einfühlung); mjukdata
8. Forskare och vetenskap	forskaren objektiv iakttagare; vetenskaplig insider, samhällslig outsider	engagerad, teleologiskt orienterad forskare; vetenskaplig outsider, samhällslig insider
9. Problemorientering	mätbara, legitimerande problem; snarare »vetenskapligt» än socialt relevanta problem	problematisering av produktionsförhållanden vid sidan av produktivkrafternas utveckling; snarare socialt än »vetenskapligt» relevanta problem
10. Företrädna riktningar	olika riktningar av positivismen, främst kritisk rationalism, Unified Science rörelsen, analytisk filosofi och analytisk politisk teori	kritisk teori (Frankfurtskolan m.fl.), marxistiska riktningar (event. Althusser), riktningar inom källhistorisk forskning och inom hermeneutisk, fenomenologisk och existentialistisk filosofi

Kravet att mäta och i mån av möjlighet göra det med så »hårda» fakta som möjligt (p. 7 i schemat), förklaras av positivismens traditionella sökande efter »säker» kunskap. Ordet »positive» betyder bland annat »säker» på svenska. Och det är uppenbarligen just denna strävan efter positiv, »ren» kunskap i motsats till tidigare epokers — och även samtida (t.ex. psykoanalys) — spekulationer man vill betona. Positivisterna som omfattar den galileiska vetenskapsuppfattningen i motsättning till den aristoteliska, kan här direkt åberopa sin läromästare. *Galilei* anses ha gjort sig till talesman för de sekundära kvaliteterens subjektivitet genom att i likhet med försokratikern *Demokritos* antaga, att världen endast består av atomer som saknar färg, lukt och liknande egenskaper som inte kan mätas objektivt. Däremot hade dessa atomer utsträckning, hårdhet, form och vikt,¹⁴ dvs. egenskaper som — under förutsättning att mätredskapen är välkonstruerade — i det närmaste kan mätas neutralt eller objektivt. För *Galilei* framgick en methods giltighet av hur omsorgsfullt mätningarna utfördes. Hans vetenskapliga metod förutsatte i motsats till våra samtida positivisterna inte någon gemensam teori.¹⁵ Teorierna, ja, hela den heuristiska angreppsvinkeln kunde variera under förutsättning att man mätte det man ville undersöka så noggrant som möjligt. Här skiljer sig stamfadern — som ju också själv bröt med en dominerande världsbild och heuristisk utgångspunkt — till och med från de mest frisinnade positivisterna. *Imre Lakatos'* forskningsprograms strategi förutsätter ju också, vilket vi snart återkommer till, att man söker hålla fast vid sitt gamla program (sin teoriram) till och med efter att det för någon tid slagits ut av en konkurrerande teori.¹⁶

De praktiska konsekvenserna av en alltför utbredd och säkerligen vulgariserad uppfattning om att endast det som kan mätas ordentligt, är värt att mätas (p. 9 i schemat), blir ingalunda oväsentliga ur mänsklighetens synvinkel. Marxismen, den kritiska teorin och historieforskningen tillhandahåller genom sin teoridiskussion ett ständigt tvivel på dominerande paradigmer. Dessa riktningars bas- och ideologikritik (p. 6 i schemat), omprövning av vedertagna begrepp och betonande av upptäcktsprocessen (p. 3 i schemat) erbjuder en ändlös mängd exempel på teoretisk och alternativt empirisk forskning av annat slag än den som positivismen förfäktar. Inom hela den kritiska socialforskningen tvivlar man starkt på att det som vi under givna historiska omständigheter har den säkraste kunskapen om, också påverkar utvecklingen mer än annan kunskap. Kritikerna låter alltså förstå att positivisternas skenbart rationella angreppsvinkel ger en snäv och felaktig bild av samhället (p. 9 i schemat). Detta, och de människor som lever i samhället, påverkas även av faktorer som står utanför den rationellt gripbara världen (p. 7 i schemat).¹⁷

Av positivismens ursprungliga huvudriktningar förefaller det som om *Auguste Comte's* »scientistiska och teknologiska» inställning hade undanröjt *John Stuart Mills* fenomenologiskt orienterade och sensualistiska kunskaps-teori.¹⁸ Detta skulle kanske förklara varför den jämförelsevis sent etablerade samhällspolitiska forskningen i Finland under efterkrigstiden tycks ha övergått från statskunskap till politologi. Försök att bl.a. förklara statens utveckling

och utformning samt tillämpa genetiska och finalistiska förklaringar tycks ha ersatts av en tämligen socialteknologisk inriktning.¹⁹ Politologerna i Finland har rätt och slätt visat benägenhet att följa en mimesis-strategi. I studiet av samhällseliga förändringar och i fråga om kunskapsteorin har man följt exempel från andra länder och vetenskaper. Därvid har man nästan utan någon som helst diskussion omfattat uppfattningen att dessa ligger före i utvecklingen.²⁰

I denna strävan att följa »utvecklingen» hade man synbarligen inte lyckats utan den analytiska filosofins stöd. Eftersom finländska politologer förefaller vara lika måttligt intresserade av vetenskapsfilosofi som kollegerna inom andra samhällsvetenskapliga discipliner, har lärdomen inte tagits direkt av *Hempel*, *Nagel*, *Wittgenstein* eller *Popper*. I stället har den förmedlats genom populära metodböcker som författats inom den anglosaxiska världen, eller med hjälp av sådana amerikanska läromästare i disciplinen som *David Easton* och *Paul Lazarsfeld*.²¹ För denna uppfattning, som explicit uttryckts av Kari Palonen, är det inte svårt att finna stöd ur andra källor. Pentti Alanen beskriver i sin doktorsavhandling på ett mycket träffande sätt hur en positivist på ena sidan, och en aristoteliker på den andra, ser på vetenskapen och vetenskapliga framsteg. Positivisten blickar utåt från yttre ändan av en sektor. Han vill framåt, och teorin, spekulatioerna och det filosofiska har han lämnat efter sig. Det har andra redan tänkt ut. Aristotelikern står däremot vid randen av en cirkel och blickar inåt. Han är bekymrad för fundamenten, han tvivlar och ifrågasätter.²²

2.2. Deduktiv framom induktiv strategi

Till frågan om hur samhällsvetenskap bör bedrivas hör ett fenomen som alldeles för litet uppmärksammas i den metodologiska diskussionen. Den analytisk-empiriska orienteringens programmatiska deklARATIONER om att vetenskap bör bygga på induktion förefaller inte riktigt hålla streck i verkligheten (p. 6 i schemat). Många av politikvetenskapens teorier bygger egentligen inte alls på omsorgsfull induktion enligt lord *Bacons* eller *John Stuart Mills* föredöme. Både accepterade teorier om demokrati och eliter utgår inte sällan från skrivbordsfilosofier som från början antingen byggt på en tämligen spekulativ empiri eller helt enkelt bara framkastats i förbigående.²³ För att fortsätta att tala med Bacon kunde vi påstå att socialvetenskaperna visat en benägenhet att göra *idoler*²⁴ av de auktoriteter vars förklaringsmodeller man accepterat. Den popperianska strategin för att utveckla teorin förutsätter precis såsom *Lakatos'* strategi att man i princip — trots djärva gissningar och korrigeringar — håller fast vid den fundamentala heuristiken. Därmed kommer man i praktiken att fortgående ställa den hypotetico-deduktiva metoden *framom* induktionen. Följaktligen finns det risk för att *såväl* alternativa förklaringar som induktion på basen av det konkreta samhällseliga skeendet minskar i samma takt som man envetet håller fast vid den positivistiska kunskapsstrategin. Den analytisk-empiriska orienteringen är såsom ovan konstaterats dessutom benägen att utse sina

idoler ur närhistorien och bland dem som förmedlat mera djupliggande tänkande. När detta kombineras med en arbetsmetod enligt vilken man förkastar falsifierade hypoteser för gott, för det med sig, att man i allmänhet inte går tillbaka till ursprungliga och mer allmängiltiga förklaringsalternativ.²⁵

I och med att en vetenskaplig inriktning uppställer rigorösa regler för hur kunskap skall vinnas och utvecklas, tenderar den också bli formalistisk i andra avseenden. När formalismen tillämpas in absurdum tillåts inga som helst avvikelser från vedertagna mönster.

»En vetenskaplig publikation skall bestå av tre delar: inledning, avhandling och avslutning. Empirin måste *alltid* anknyta till teorin (hur abstrakt den än är). Och teori får man inte spekulera i utan att alltid binda den till en gedigen empiri. Erfarenheter och hänvisningar till skönlitteratur eller mytologi bör strykas bort och helst ersättas med så hårda fakta som möjligt. Essäer och kritiska betraktelser kan utan vidare utdömas som ovetenskapliga spekulationer. Och forskaren skall förbli vid sin läst. Han får inte delge sin lärdom åt allmänheten, ej heller ägna sig åt samhällliga ting. Nej, forskning och samhälle är två skilda världar, och skall så förbli.»²⁶

Sakkunnigutlåtanden och bokrecensioner innehåller talrika vittnesbörd om de empirisk-analytiska forskarnas formalistiska attityd. Kritiska, hypotessökande arbeten med anvisande empiri eller utan sådan avfärdas som »ovetenskapliga», »journalistiska», tendentiösa eller amatörmässiga. Ibland utdöms arbeten av detta slag som ovetenskapliga. Och det har hänt att just dessa refuserade bidrag, såsom Thomas Kuhn betonar, senare accepterats som vetenskapens stora vinningar eller annars upphöjts till Stora Teorier.²⁷ *Paul Feyerabend*s upprop till den »epistemologiska anarkismens» lov inbegriper såväl kritik mot Popper-Lakatos-strategi som mot annan slags formalism.²⁸ I vetenskapen bör »allt vara tillåtet».²⁹ Ingen idé, inget problem, ingen enskild uttrycksform, antyder Feyerabend, kan vara så förträfflig att den inte kunde ersättas av något annat.

Positivismens formalistiska attityd kommer också till synes i uppfattningen om hur vetenskap bör bedrivas (p. 6—9 i schemat). Det objektiverade sättet att bedriva vetenskap, inte *con amore* utan »på arbetstid», blir legio. Forskningsarbete och arbetets avkastning får alltmer ett bytesvärde och förlorar sitt bruks- och egenvärde. I samhällets positivistiska världsbild jämföras forskning och forskningsverksamhet med vilken annan sektoralt avskärmat aktivitetsform som helst.

2.3. Ideologisk slagsida och ideell dominans

Den empirisk-analytiska orienteringen kommer i praktiken att huvudsakligen ägna sig åt det som *Kuhn* kallat »pussellösning» och »normalvetenskap». Upptäckterna avskämmas från ordinär vetenskaplig verksamhet. Deras inflytande noteras närmast när en »vetenskaplig revolution» är att vänta och en del

av det etablerade forskarkollektivet redan i sin dagliga gärning börjar betvivla omfattade trossatser.³⁰ Denna process gäller synbarligen både naturvetenskaper och samhällsvetenskaper.³¹ De sistnämnda har därutöver sitt välkända problem med subjektivt-objektivt, teorier-fakta (schemat, p. 3, 5, 6, 8). Den kritiska orienteringens linje är här mycket klar: värden kan inte skiljas från omdömen. Och när detta sker, uppstår en ideologisk snedvridning. Konflikten kan åskådliggöras med ett par exempel.

Yrjö Ahmavaara hänvisar till en definition av den ekonomiska vetenskapen enligt vilken »ekonomiska och icke-ekonomiska målsättningar inte skulle existera, utan det ekonomiska (taloudellisuus) hänför sig till förhållandet mellan det önskade och de tillbudsstående resurserna» (taloudellisuus liittyy halutun ja käytettävissä olevan suhteeseen). . . frågan om vilka målsättningar människan borde eftersträva angår inte den ekonomiska teorin.³² Ahmavaara förnekar uppfattningen på det bestämdaste. Målsättningarna är i själva verket samhällsvetenskapernas viktigaste uppgift. Det är detsamma som att undersöka medlen i grunden. Och det är huvudregeln i en kybernetisk samhällsanalys. En positivistisk ekonomisk vetenskap som skiljer mål från medel, hävdar Ahmavaara, drivs antingen till detaljanalys eller medför samhälleligt verklighetsfrämmande resultat när den ägnar sig åt samhällets ekonomiska planering.

I sin uppmärksammande bok »Att Ha, Att Älska, Att Vara. Om välfärd i Norden» ställer Erik Allardt en ovanligt öppen hjärtig fråga — för att komma från en analytisk empiriker. I vilken ända borde man börja studera välfärden, där makten att bestämma om välfärden finns, eller där människorna upplever välfärden? Allardt fastnar för den sistnämnda:

»...Det är ingalunda säkert att den valda utgångspunkten är den bästa, men man kan ge skäl för den valda strategin. Ett skäl är otvivelaktigt en — trots en mängd olika studier — otillräcklig kunskap om människors levnadsnivå och livskvalitet. Om man utgår från maktanalys och väljer ut specifika maktresurser såsom grundläggande, styr den otvivelaktigt också analysen när man sedan skall undersöka människors faktiska levnadsnivå och livskvalitet».³³

En person som forskat i värdeomdömen eller kommunikation, undrar om inte styrning förekommer oavsett i vilken ända forskaren börjar nysta upp garnet. Argumentet vänder sig nästan till sin motsats när forskaren i en »hjälp-hypotes» framhäver att välfärdsvärdena har större intersubjektiv giltighet medan man förefaller vara långt mindre överens om hur makt skall definieras.³⁴

Om man följer forskningsprogram av det slag som illustrerats ställs produktivkrafternas mänskliga sida och produktionsförhållanden i marginalen för den samhällsvetenskapliga forskningen. Det är inte svårt att få stöd för en sådan iakttagelse. Motsättningen mellan allehanda samhälleliga rollgrupper ställs på sidan i många samhällsvetenskaper. Förhållandet mellan arbetsgivare och arbetstagare, producenter och konsumenter, medborgare och »statens fiender», behöver inte utforskas för att man inte bekymrar sig för teleologiska spørsmål eller för att man inte kommit överens om hur vissa obekväma begrepp skall

definieras! För Feyerabend framstår vetenskapen som vilken annan samhällsaktivitet som helst. Därmed blir den också ett vapen i klasskampen, ett stöd åt Etablissemangen:

»... Liksom tidigare en världsbild propagerades i Guds namn och med Gud som garant för sanningen så förs idag en världsbild ut i Vetenskapens namn med Den Vetenskapliga Metoden som sanningsgarant. Oftast åberopas inte vetenskapen uttryckligen utan visar sig t.ex. genom att om någon i TV vill ge auktoritet åt en åsikt så låter han den framföras av en professor, dvs. en som har Den Vetenskapliga Metoden bakom ryggen och som därför talar i vetenskapens namn. Om det hade funnits TV på medeltiden hade man inte kallat in professorer och docenter för att tala om för folket hur världen, samhället och människan är beskaffade, utan i stället använt sig av biskopar och kardinaler.»³⁵

Den positivistiska och galileiska världsbilden berör mångahanda former av mänskligt skaplynne. Den gäller i politik och juridik³⁶ och inte minst ekonomi, där t.ex. *Fred Hirsch'* begrepp »positional competition» öppnat ögonen för självhävdelsens uttrycksformer inom den skeva ram som tillväxtens sociala gränser erbjuder.³⁷ Den positivistiska världsbilden har kanske ett större grepp om människornas själar än vi tror. Politologins samhällsteknologiska inriktning behöver inte alltid explicit förfäktas av disciplinens professorer och banérförare såsom Palonens analys implicerar.³⁸ Det är inte otänkbart att de personer som har makten att refusera eller godtaga lärdomsprov och avhandlingsutkast, prioriterar empirisk-analytiska alster därför att detta helt enkelt »ligger i tiden». Den galileiska världsbilden kan till och med genomtränga samhällsåskådningar och klasskampstityder. Pentti Alanen visar med stöd av exempel hur forskare och politiker med marxistisk samhällsuppfattning uppenbarligen anammat positivismens världsbild utan att själva explicit reflektera däröver.³⁹ En del av den kritik som riktats mot forskningsprojekt av marxistiskt påbrå — t.ex. TANDEM-projektet — beror självfallet på att man i dessa utgått från ett alternativ till Den Vetenskapliga Metoden. Men en del av kritiken kanske också beror på att forskarna i fråga försökt tillämpa en empirisk-analytisk forskningsstrategi på ett problem som inte varit moget eller annars lämpat för en sådan ansats. Kanske dessa forskare borde ha avhållit sig från empiri och alltför preciserade begreppsanalyser för att kunna utgå från sin angreppsvinkel på ett mer hellödigt sätt än vad som ansetts vara fallet?

Feyerabend betonar att vetenskapen inte i grunden avviker från annat mänskligt handlande. »Vetenskapen är inte och har aldrig varit rationell. Den har inte utvecklats genom rationella metoder och sakliga argument utan genom maktkamp — genom intressebetsättningar, förtryck, propaganda etc.» Så tolkar *Thomas Brante* Feyerabend i en anmälan av den amerikanske filosofens uppseendeväckande bok »Ned med metodologin».⁴⁰ För att få stöd för denna hypotes borde vi empiriskt undersöka hur den etablerade vetenskapsformen — positivismen — beter sig mot forskare med alternativa paradigmer, forskningsprogram, tillvägagångssätt och problem. Detta kunde bland annat ske genom —

synbarligen ytterst svårforcerade — studier av tillsättningsprocesser, sakkunnigutlåtanden och recensioner i facktidskrifter. Utredningar över de etablerade forskarnas heuristiska utgångspunkter av det slag som Kari Palonen fört fram, erbjuder också ett tacknämligt sätt att nalkas problemet.

I väntan på mera kunskap får vi nöja oss med den allmängiltiga hypotesen att det överlägsna flertalet av all samhällsvetenskaplig forskning är positivistisk. Därutöver kan vi med stöd av en viss empiri utgå från⁴¹ att alternativen är få. Synbarligen vore dessa fler om Etablissemanget också i praktiken skulle ha den pluralistiska syn på forskningens frihet, som det bekänt sig till i teoretiska utfästelser.

3. Hur skall metodkrisen övervinnas?

Mina synpunkter på den empirisk-analytiska socialforskningen avser inte utdöma metoden som sådan. Jag saknar ju inte heller positiva, självupplevda erfarenheter av empirisk forskning enligt den popperianska («piece-meal engineering») modellen.⁴² Kriteriet för vetenskaplighet kan inte vara att vi funnit Den Enda Metoden. Huvudsaken är att vi finner Den Rätta Metoden, att vi gör god och angelägen vetenskap. I denna mening kan ingen metod a priori ställas framom en annan, i synnerhet inte om dess premisser och uttrycksformer kan utsättas för både rationell och berättigad kritik.

Hur skall problemet lösas?

Jag tror inte det är värt att erbjuda ett alltför rigoröst forskningsprogram i det syftet. Två vägar, välkända från andra sammanhang, är att rekommendera: öka kommunikationen och höja medvetandenivån.

I det föstnämnda syftet har det, såsom konstaterats, börjat röra på sig. Närmast behöver vi en Positivismusstreit också i Finland. Men denna borde inte föras bland filosofer utan inom de olika samhällsvetenskapliga disciplinerna, och med hjälp av den sakkunskap som endast filosofin förmlr erbjuda. Den samhällsvetenskapliga forskningen upplever synbarligen en mycket svårare kris än man vill medge. Det är inte för sent att börja studera fundamenten: tvivlet på vedertagna sanningar, utvägar och uttrycksformer får vara början till ökad förståelse för den sociala organisationen.

Den andra metoden är svårare. Endel kritiska riktningar såsom t.ex. de mer ortodoxa marxisterna, har i viss mån institutionaliserat sig, inte minst tack vare det samhälleliga flankstöd dessa får av den politiska rörelsen. Med kritiska teoretiker, fenomenologer, hermeneutiker, »gammaldags» källkritiska forskare och udda orienteringar är det värre. Här får man väl främst önska sig en »hoppets revolution», hoppas, att de etablerade institutionerna och deras ledare lär sig leva in i andra sätt att tänka än deras eget.

Ökade internationella kontakter brukar erbjudas som en standardlösning. Av egen erfarenhet vet jag att t.ex. kritiska socialpolitiska forskare och konsumtionsforskare inlett ett mycket fruktbart tvärvetenskapligt samarbete över gränserna i Norden,⁴³ delvis också Europa.⁴⁴ I regel förefaller de internatio-

nella seminarierna och kurserna vara typiska skolor för implicit ideologisk konsensus,⁴⁵ utlärnning av positivistiska tekniker eller inåtvänt akademiskt hyckleri.

Slutligen har vi långsiktsskommunikationen. Borde inte framtidens samhällsforskare och högskoleexaminerade lära sig fler än ett sätt att angripa problem? Här krävs en genomgripande attitydförändring hos de examensplanerare som utan egentlig kritik fått dra upp riktlinjerna enligt vedertaget positivistiskt mönster. Inom universitet och högskolor kan medvetandenivån knappast höjas med annat än systematisk och fortgående omskolning av forskare och lärare. Den metodundervisning, som berör studerande, bör ändras radikalt. »Metodologins teori och praxis» borde utvecklas till ett läroämne, som ingår i varje slags undervisningsprogram. Att detta ämne till sin karaktär är helt annorlunda än »metodkunskap» och liknande, är självklart.

Vad vi än tänker oss, blir svårt att genomföra i praktiken. Och en sak kommer vi inte ifrån: det finns inga genvägar till kunskap.

NOTER

¹ Se speciellt *The Positivist Dispute in German Sociology*, Great Britain, i engelsk översättning 1976 (1969), som innehåller bidrag av Theodor W. Adorno, Karl R. Popper, Ralf Dahrendorf, Jürgen Habermas, Hans Albert och Harald Pilot, samtliga skrivna mellan 1957 och 1970. I utgåvan ingår också en historisk exposé över Methodenstreit och dess utveckling i Tyskland samt inom den »kontinentala» vetenskapstraditionen av David Frisby, ix-xliv. Ett annat samlande verk i ämnet är Lakatos, Imre & Musgrave, Alan (ed.), *Criticism and The Growth of Knowledge. Proceedings of the International Colloquium in the Philosophy of Science*, London 1965, Cambridge Reprint 1977 (1970). Bidragen avsågs speciellt anknyta till Thomas S. Kuhns berömda arbete *The Structure of Scientific Revolutions*, Sixth Impr. USA 1975 (1962). I *Criticism and The Growth of Knowledge* ingår flera värdefulla bidrag. Mest uppmärksammat (och äv. i det följande citerat) är Lakatos, I., *Falsification and the Methodology of Scientific Research Programmes*, 91—196. Den empirisk-analytiska traditionens aktuella positioner och mönster ges här en både auktoritativ och »vetenskapspolitiskt» väsentlig presentation. Kritiken mot positivismen kan uppfattas som ett utslag av mångahanda former av kritik mot etablerade institutioner som framfördes på kontinenten och i den anglosaxiska världen på 1960-talet. Under detta årtionde blev bl.a. C. Wright Mills', Herbert Marcuses, Erich Fromms och i viss mån även Jürgen Habermas' arbeten på den kritiska linjen allmänt kända, och de kom också att påverka sociala händelser av det slag som studentrevolterna något år efter slutet av 1960-talet företrädde. Småningom föddes också ett nyvaknat intresse för den kritiska teorins (Frankfurt skolans) klassiska alster. Sålunda togs bl.a. nya upplagor av Lukács' och Horkheimers »klassiska» arbeten från 1920- och 1930-talen då Frankfurt skolan föddes och utvecklades.

² Av arbeten inom denna inriktning, se speciellt Wilenius, Reijo, *Filosofia ja politiikka. Poliittisen ja sosiaalisen ajattelun perusteiden kehityksestä*, Tapiola 1975, i vilket den aristoteliska traditionens utveckling granskas genom en analys av dess främsta tänkares alster (Aristoteles, av Aquino, Suarez, Rousseau, Hegel, Marx och Peter Winch, den sistnämnda en samtida »aristotelian» på sitt sätt). En framträdande finländsk representant för den aristoteliska traditionen är för övrigt sedan årtionden tillbaka professor emeritus Sven Krohn. Se även Alanen, Pentti, *Tieto ja demokratia*, Keuruu 1976.

³ T.ex. Stybe, Sven-Erik, *Idéhistoria* (övers. från danska av Anders Byttner), Ungern 1961, 407 f. För Boströms och hans lärjungars likaså kritiska inställning till hegelianismen, ehuru framförd från »motsatt» håll, se do, 311 f.

⁴ T.ex. Alanen 1976, a.a., 12.

⁵ Liedman, Sven-Eric, Humanistiska forskningstraditioner i Sverige, *Häften för kritiska studier* 6/1977, 36—56.

⁶ Kuusi, Matti, Alapuro, Risto och Klinge, Matti (red.), *Maailmankuvan muutos tutkimuksen kohteena. Näkökulmia teollistumisajan Suomeen*, Keuruu 1977.

⁷ Manninen, Juha: *Maailmankuvat maailman ja sen muutoksen heijastimena*; do, 16 f.

⁸ För en dylik kritik, se Liedman 1977 a.a., som bl.a. hävdar att en »...hård likriktning tycks prägla Statsvetenskaplig Tidskrift...» medan en liberalare linje också är att notera i fråga om endel andra facktidsskrifter.

⁹ Palonen, Kari, Poliitiikan tutkimuksen esteet ja mahdollisuudet valtio-opissa. Tulkintaa suomalaisen valtio-opin tieteen- ja yhteiskuntakäsityksen muutoksista väitöskirjojen taustaa vasten, *Helsingin Yliopiston yleisen valtio-opin laitoksen tutkimuksia*, sarja A, 1977.

¹⁰ Alanen 1976 a.a.

¹¹ T.ex. Lakatos 1977 (1970) a.a. Popper, Karl R.; *Normal Science and its Dangers*, Lakatos & Musgrave 1977 a.a., 51—58. Popper, Karl R.: *The Logic of the Social Sciences; The Positivist Dispute in German Sociology* 1976 a.a., 87—104. För en explicit kritik av rationalismens position inom den positivistiska orienteringen, se särskilt Habermas, Jürgen: *A Positivistically Bisected Rationalism*, do, 198—225. För en framställning av Frankfurt-skolans kritik av och förhållande till positivismen, se speciellt Wellmer, Albrecht, *Kritische Gesellschaftstheorie und Positivismus*, Frankfurt am Main 1969. För en auktoritativ marxistisk-leninistisk kritik av samtida filosofiska riktningar, se t.ex. Oizerman, Teodor, *Filosofian pääsuuntaukset*, Neuvostoliitto 1977 (orig. utg. år saknas, övers. av Vesa Oittinen). För övrigt hänvisas till talrika inlägg i Häften för kritiska studier under de senaste åren.

¹² För specifik kritik, se Brante, Thomas: *Rationalism och vetenskap. Om Paul Feyerabendens teoretiska anarkism*, *Häften för kritiska studier* 6/1977, 7—18. Äv. Feyerabend, Paul, *Ned med metodologin! Skiss till en anarkistisk kunskapsteori* (orig. titel *Against Method*, London 1975, övers. av Thomas Brante), Stockholm 1977, 5—13, kap. 15—16.

¹³ do.

¹⁴ Hartnack, Justus, *Filosofiska problemställningar* (övers. från danska, orig. titel *Filosofiske problemer og filosofiske argumentationer*, utg. år saknas, övers. av Alarik Roos), utg. år saknas, 80. Bedömningen baserar sig på Galileo Galileis arbete *Il Saggiatore*.

¹⁵ do, 222 f.

¹⁶ Lakatos 1970, a.a.

¹⁷ Se not 13.

¹⁸ von Wright, Georg Henrik, *Explanation und Understanding*, London 1971, 8 ff., 171.

¹⁹ Palonen a.a., särskilt kap. IV.

²⁰ do, 119 f., 127 f.

²¹ do, 128. Se äv. kritiska anmärkningar om den finländska politologins evolutivnära och legitimerande karaktär i Ilkka Heiskanens arbeten, t.ex. *Metodologinen tutkimus sosiaalietieteissä — perusteet ja tavoitteet*, *Politiikka* 3/1967, Sosiaalietieteiden 'uudesta' metodologisesta keskustelusta ja sen merkityksestä politiikan tutkimukselle, *Politiikka* 1/1971, Poliitiikan ja hallinnon tuottama teknologia, poliittisen ja hallinnollisen toiminnan tekniikka ja tutkimustulosten käytäntöön soveltamisen tekniikka, i Niemi,

Matti (toim.), Yhdeksännet politiikan tutkimuksen päivät Helsingissä 6.—7. 1. 1977. Esitelmät ja raportit, *Helsingin yliopiston Yleisen valtio-opin laitos*, sarja A, no. 45.

²² Alanen 1976 a.a., 16.

²³ T.ex. de machiavellistiska elitteorierna, delar av demokratiteorierna, förklaringar av internationell politik.

²⁴ Så här uttrycker sig materialisten och induktivisten Francis Bacon om »idoler» och falska föreställningar: »The idols and false notions which are now in possession of human understanding, and have taken deep root therein, not only beset mens' minds that truth can hardly find entrance, but even after entrance is obtained, they will again in the very instauration of the sciences meet and trouble us, unless men being forewarned of the danger fortify themselves as far as may be against their assaults». Aforism nr XXXVIII i Bacon, Francis, *The New Organon* (1620), Seventh Print. USA 1975 (1960), 47.

Inom finländsk statskunskap företräder Dag Anckar en rakt motsatt åsikt än Bacon, som dessutom i grund och botten strider mot positivismens principiella utgångspunkt. Anckar betecknar en undersökning som jag utfört över den sk. fackliga organisationsberedskapen hos de långtidsutbildades fackliga organisationer i Norden, som »tämmligen råempirisk» för att den inte anknyter till den »uppsjö» av organisationsteorier (detta påstående ur professor Ackars sakkunnigutlåtande över min kompetens för en akademisk tjänst) som skulle förekomma på området. Vad jag vidhållit i nämnda arbete, och ännu vidhåller i dag, fyra år efter att det utförts, är att man inte kan applicera vilka världsfrämmande teorier som helst på alla tänkbara problem i världen. Eftersom jag inte delar positivisternas (och Anckars) faktiska beundran för *sina idoler* finner jag det nyttigare att vid behov utgå från »ren» perception, trots att detta också *principiellt* strider mot min aristoteliska kunskapsuppfattning. Denna gång berodde valet av forskningsstrategi på önskan att ersätta en abstrakt tolkning av empirin med en faktisk induktion som inte alls behöver vara »ovetenskaplig» (som Anckar och hans meningsfränder implicit antyder) utan som kan leda till teoretiskt värdefulla generaliseringar (yrkesmän på området anser att jag verkligen funnit intressanta generaliseringar i det virrvarr av fakta som t.o.m. gjort det svårt för erfarna fackliga ledare att »se» verkligheten i ett vidare perspektiv än vad vardagserfarenheten erbjuder). I själva verket hänvisade jag hela tiden till den teori (på ett lägre plan) som fanns tillgänglig, men framförallt sökte jag granska verkligheten enligt den norm som t.ex. Karl Marx för fram i sin VIII tes om Feuerbach: »social life is essentially *practical*. All mysteries which mislead theory to mysticism find their rational solution in human practice and in the comprehension of this practice».

²⁵ Se särskilt Feyerabend 1977 a.a., kap. 4.

²⁶ Så skriver Feyerabend: »Vetenskapen står alltså mycket närmare myten än vad vetenskapsfilosofin är beredd att medge. Den är en av de många tankeformer som utvecklats av människan, men inte nödvändigtvis den bästa. Den är iögonenfallande, bullrig och fräck, men har en naturlig överlägsenhet endast för dem som redan valt en viss ideologi, eller som godtagit den utan att någonsin ha undersökt dess förtjänster eller begränsningar». Do, 246.

²⁷ Kuhn, Thomas S., *The Structure of Scientific Revolutions*, Second ed., Enlarged (1962) USA 1975, särskilt kap. VII och XIII.

²⁸ Feyerabend 1977 a.a., för begreppet »epistemologisk anarkism», 155 f., för kritik av Popper och Lakatos, kap. 6—16.

²⁹ do, kap. 1—3.

³⁰ Kuhn 1975 a.a.

³¹ I Kuhns och Feyerabends vetenskapskritik ingår praktiskt taget uteslutande exempel ur naturvetenskaperna. Det är möjligt att dessa kritikers alster skulle få *ännu större* genomslagskraft om deras synpunkter skulle »populariseras» med en samling exempel ur samhällsvetenskaperna.

³² Ahmavaara, Yrjö, *Yhteiskuntatieteen kyberneettinen metodologia*, Helsinki 1969, 246. Citatet är hämtat ur professor Jouko Paakkanens artikel; Ajatuksia kansantaloustieteestä, *Suomalainen Suomi* 4/1964.

³³ Allardt, Erik, *Att Ha, Att Älska, Att Vara. Om välfärd i Norden*, Kalmar 1975, 52.

³⁴ do.

³⁵ Enligt en tolkning av Feyerabend av Thomas Brante och Ingvar Johansson, förord till den svenska utgåvan, Feyerabend 1977 a.a., 6.

³⁶ Pentti Alanen ger begreppet »formdemokrati» åt den demokratiuppfattning som håller fast vid »bokstaven», som är av galileiskt ursprung och även kallas »lagpositivism». Majoritetsprincipens tillämpning också i frågor som kräver speciell sakkunskap, är ett exempel på formdemokrati i politiken. »Innehållsdemokratin» inbegriper en teleologisk laguppfattning, som härrör ur det aristoteliska tänkandet, Alanen 1976 a.a., 87—114.

³⁷ Hirsch, Fred, *Social Limits to Growth*, London 1977, särskilt analysen av kommersialiseringens snedvridande effekter: »The Commercialization Bias» i kap. II.

³⁸ Närmast kap. IV och V i Palonen 1977 a.a.

³⁹ Beträffande politologen Risto Sänkiähos positivistiska vetenskapsuppfattning: Alanen 1976 a.a. 38 och socialpsykologen Antti Eskolas »formdemokratiska» eller »lagpositivistiska» syn på majoritetsprincipen: do, 74.

⁴⁰ Brante 1977 a.a., 11.

⁴¹ Särskilt avses sakkunnigutlåtanden och bokrecensioner, de verkligt »tunga» inläggen i den akademiska debatten. Under det gångna året har jag sett närmare ett halvt dussin utlåtanden alltifrån en bedömning av lärdomsprov för lägre akademisk grad till utlåtanden om kompetens för en forskarprofessur vid Finlands Akademi, som av den sökande och dennes meningsfränder betraktats som partiska. Det faktum att problem av det här slaget medfört en tämligen omfattande institutionaliserad aktivitet, kan uppenbarligen inte ens längre negligeras av de etablerade vetenskapliga institutionerna. I detta syfte har flera landsomfattande sk. forskningspolitiska föreningar grundats. Orsaken till att Suomen Tiedepoliittinen Yhdistys, som särskilt organiserar kritiskt orienterade forskare, och även tillhör en världsomspännande organisation, grundats, står åtminstone till en del att finna i de olika vetenskapsuppfattningar som den galileiska och aristoteliska orienteringen företräder. Den part som ansett att kunskapssyn och samhällsuppfattning inte kan skiljas åt, har känt sig förföljd eller förfördelad på något sätt. Och därför har man organiserat sig till ett försvar för sina intressen. World Federation of Scientific Workers, WFSW, som bl.a. Suomen Tiepo tillhör, grundades 1946 för att å ena sidan förhindra att vetenskapen utnyttjas för krigföring och å andra sidan verka för att ställa vetenskapen i mänsklighetens tjänst. — Ändamålet är således teleologiskt: vad man eftersträvar är att söka leva upp till ett emancipatoriskt kunskapsideal och ett humanistiskt lyckoideal (p. 2, 8 och 9 i schemat).

⁴² I min doktorsavhandling *The Profile of Party Ideologies*, Helsinki 1969, falsifierade jag med stöd av empiri delvis Robert Michels »transgressionens lag» enligt vilken politiska åskådningar uttunnas när de omhändertagits av organisationer, vilka ställer intressen framom ideella hänsyn i sin praktiska verksamhet. Jag förklarade med stöd av begreppen »manifest» och »latent» ideologi att den förra, som uttrycks i manifesta dokument (partiprogram etc.) verkligen uttunnats (hypotesen verifierad). Den latent ideologin, som kan skönjas i dokument som s.a.s. ligger under ytan, och som är den väsentliga formen av ideologi, hade däremot inte uttunnats utan rent av »profilerats» under 1960-talet i de miljöer som undersöktes (hypotesen falsifierad). Forskningsprogrammet — för att använda Lakatos' vedertagna uttryck — fortsattes av Martin Seliger, som betecknade mitt ideologibegrepp som »exklusivt» (begränsat), och som borde ersättas med ett »inklusive» ideologibegrepp enligt vilket en åskådning såväl bör bedömas enligt sin »fundamentala» som sin »operativa» ideologi. Mitt begrepp hade

uteslutande gällt den fundamentala nivån, och för att kunna falsifiera enligt en ny gissning (enligt Popper) borde hypotesen korrigeras på det sätt som Seliger föreslagit. Den springande punkten i resonemanget (som egentligen inte berör denna kommentar) är, att forskare måste bli allmänt överens om att politisk handling (operativ ideologi) dels är en del av begreppet ideologi, och dels kan avskämmas från det som kan uppfattas såsom »fundamental» ideologi. Vidare kan man fråga sig hur, och om, den »manifesta» ideologin (som enligt min empiri var väsensskild från den »latenta» ideologin) skall identifieras när den inbakas i ett vidare begrepp. Därmed uppstår kanske risk för att den ursprungliga falsifieringen måste återtas. — Resonemanget avser visa att Poppers-Lakatos strategi verkligen kan tillämpas på problem av det slag som exemplet utvisar. Betr. Seligers och mina begrepp, se Seliger, Martin, *Ideology and Politics*, Great Britain 1976, kap. III, av 321 ff.

⁴³ Åren 1977—1978 har jag deltagit i fyra seminarier för konsumentforskare i Norden. I samtliga fall har initiativet antingen delvis eller helt utgått från utomvetenskapliga institutioner: konsumentskyddsmyndigheterna i Sverige och Finland har kontaktat forskare och vetenskapliga institutioner. Här har kritiskt orienterade forskare och även empiriskt-analytiskt inriktade forskare inlett ett tvärvetenskapligt samarbete, som redan hittills tyckts bära god frukt, dokumenterat i form av tiotals publikationer och fortgående forskningsprojekt. För en inblick i denna verksamhet, se t.ex. *Konsumenten i samhället. Rapport från det andra nordiska konsumentforskningsseminariet*, Stockholm 1978. Motsvarande nordisk seminarieverksamhet har också bland annat inriktats på välfärds- och livskvalitetsfrågor.

⁴⁴ European Research Association for Consumer Affairs (ERACA) umgicks med planer på att arrangera ett seminarium i Hamburg över temat »Consumer Representation». Detta officiella organ inom EG-kommissionen har i sitt utkast till seminarieprogram bl.a. föreslagit ett så progressivt tema som »ex-ante consumer policy». Osökt frågar man sig varpå det beror att progressiva, praktiskt genomförbara idéer i detta fall, liksom ovan, (not 43) förs fram av en utomvetenskaplig institution.

⁴⁵ European Consortium for Political Research (ECPR) är enligt min personliga uppfattning, som baserar sig på deltagande i två av organisationens årliga seminarier, en jämförelsevis etablerad eller systembevarande institution. Sålunda upptogs t.ex. frågan om »ideologi och konsensus» (*Ideology and Consensus*) år 1975 då en ekonomisk kris och tyåtföljande ideologisk splittring började bli alltmer uppenbar i de utvecklade marknadsekonomiska länderna.